

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Поняття моніторингу почало використовуватися в педагогічній науці порівняно недавно, вважається, що воно прийшло з соціології та екології. В екології моніторинг – це безперервне спостереження за станом навколишнього середовища з метою попередження небажаних відхилень за найважливішими параметрами. У соціології моніторинг має на меті відстеження невеликого числа показників, що відбивають стан соціального середовища. Зміст педагогічного моніторингу, у більшості підходів, визначається аналогічно – як спостереження за певним процесом або станом чого-небудь з метою відповідного контролю, охорони, а також прогнозу можливих змін.

Цей новий перспективний напрямок розробляють Ю.С. Алфьоров, В.І. Андреев, В.Г. Горб, В.А. Кальней, Л.П. Качалова, Л.В. Кондрашова, А.А. Кузнецова, М.В. Ніколаєва, Л.І. Новікова, М.В. Рижаківа, П.В. Степанов, С.Є. Шишова та ін.

Зауважимо, що заходи, які дозволяють судити про якість навчально-виховного процесу, існували в системі шкільної освіти завжди. Це й контрольні та зрізові роботи, іспити, інспекторські перевірки. Однак досвід показує, що всі ці форми традиційного контролю недостатньо ефективні та мають ряд серйозних недоліків. По-перше, контроль стану навчання й виховання носить нерегулярний, епізодичний характер, адже такі методики не зорієнтовані на постійне застосування, а тому розкриття динаміки змін утруднене. По-друге, основна спрямованість такого контролю – на підсумок роботи, а сам хід навчально-виховного процесу проконтролювати у край важко. По-третє, традиційний контроль не носить достатньої інформативності, оскільки зазвичай не дає змогу розібратися в причинах успіху чи неуспіху роботи, не дозволяє з'ясувати, які конкретно складові досвіду учня не дістали належного розвитку. По-четверте, значна частина традиційних методик не використовує методів математичної статистики, що істотно знижує вірогідність зроблених висновків.

Саме тому сьогодні така велика увага приділяється організації роботи з налагодження функціонування системи безперервного вивчення стану розвитку системи навчально-виховної й освітньої діяльності – моніторингу. Педагогічний моніторинг – досить широке поняття, у його зміст включається моніторинг якості освіти, моніторинг навчального процесу, моніторинг якості управління і багато інших аспектів.

Метою статті є розгляд основних підходів до здійснення моніторингу процесу виховання у діяльності класного керівника в сучасній школі.

Ми зупинилися на ньому тому, що такий вид роботи необхідний самим різним категоріям працівників сфери освіти, адже він дає можливість одержувати інформацію, що чинить конструктивний вплив на характер і якість освітнього процесу. Моніторинг необхідний органам управління освіти, тобто тим,

хто здійснює контроль і ресурсне забезпечення процесу виховання в школах. Він необхідний тим, хто здійснює методичну підтримку процесу виховання в школах і за службовим обов'язком повинен допомагати педагогам підвищувати ефективність їхньої діяльності. Нарешті, і це найважливіше, моніторинг необхідний самим педагогам, тобто тим, хто безпосередньо здійснює процес виховання [4].

Сучасний словник іноземних слів визначає моніторинг (від лат. Monitor – відстеження) як постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням. Разом з тим, моніторинг – це контроль не результату, а процесу діяльності, виявлення тенденцій її динаміки. Систематичне відстеження результатів діяльності, її корекція – сутність моніторингу. Інакше кажучи, моніторинг є одним з методів контролю, але до нього не зводиться.

Педагогічний моніторинг – система цілеспрямованої діяльності педагогів щодо збору, зберігання, систематизації, узагальнення й використання інформації про стан і тенденції навчально-виховної роботи (Л.В. Кондрашова).

Спираючись на функціонально-цільовий підхід до діагностики якості розвитку виховних систем В.І. Андреев та М.В. Ніколаєва визначають педагогічний моніторинг якості виховання як системну діагностику якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування й тенденцій саморозвитку виховної системи, включаючи її цілі, зміст, форми, методи, умови й результати виховання, розвитку й саморозвитку учнів [1].

Головною кінцевою метою цієї системної діагностики є прогнозування й керування якістю виховного процесу. Якщо розглянути часткові цілі такої діяльності, то можна сказати, що ними є:

- вивчення й оцінка цілей і змісту виховання учнів;
- виявлення сильних і слабких сторін виховного процесу;
- розуміння того, як функціонує виховний процес або вся виховна система навчального закладу в цілому, у взаємозв'язку з іншими його системами й структурами;
- порівняння досліджуваної системи виховання з іншими аналогічними системами й моделями;
- оцінка ефективності традиційних і інноваційних форм і методів виховання й вироблення рекомендацій з розвитку або модернізації виховної роботи;
- оцінка сучасних педагогічних технологій виховної роботи;
- розробка й ефективна зміна державних виховних стандартів;
- створення діагностичної (психологічної, валеологічної, соціологічної, педагогічної) служби одержання наукової, об'єктивної інформації про якість розвитку й саморозвитку виховної системи [1].

Моніторинг якості виховання, спираючись на системний аналіз й відновлені причинно-наслідкові зв'язки, повинен з'ясувати сутність й зміст досліджуваного виховного процесу, допомогти переосмислити методи роботи й організації діяльності, запропонувати, якщо це потрібно, альтернативну модель системи виховної роботи.

Компонентами *схеми* педагогічного моніторингу є: параметри результативності – що саме відслідковується; процедура оцінювання результативності – як досліджується; форма подання отриманих результатів (статистичний звіт, таблиці, діаграми, графіки тощо); опис аналізу отриманих даних і висновки, що з них виводяться [3].

Технологічна модель моніторингу містить у собі наступний набір компонентів: мета, об'єкт, предмет управління, керуюча й керована підсистеми, стадії, результат. Зрозуміло, що від того, на якому рівні здійснюється педагогічний моніторинг, залежить своєрідність названих компонентів. Розглянемо їх стосовно реалізації моніторингу якості виховної роботи.

Поняття *виховна робота* відображає процесуальний бік виховної діяльності – діяльність учителів, класних керівників, батьків щодо здійснення формування певних рис особистості вихованців, з урахуванням конкретних умов її функціонування (вік учнів, регіон та ін.) та характеризує безпосереднє планування, організацію та проведення тих чи інших виховних заходів у конкретному навчальному закладі, класі.

Виходячи з цього, *мета* моніторингу якості виховної роботи – відстеження ефективності застосовуваних педагогічних засобів задля розвитку учнів та учнівського колективу в процесі виховної діяльності класного керівника.

Постає дуже важливе питання: що саме можна вважати критерієм ефективності виховної роботи? Традиційно до основного з них відносять рівень вихованості учнів, проте у сьогоднішній педагогічній теорії та практиці існують дуже різні підходи до трактування цього поняття. Один з можливих варіантів вирішення даної проблеми пропонують І.Д. Бех, І.А. Зязюн, В.А. Караковський, Л.В. Кондрашова, Л.І. Новікова, П.В. Степанов та ін. Вони стверджують, що сьогодні одним з реальних показників ефективності виховної діяльності є особистісне зростання кожної дитини як системи її ціннісних ставлень до світу, людей, самої себе, що будується на основі її самооцінки.

Оцінюючи результати виховання через категорію «особистісне зростання» школяра, можна зазначити наступні об'єкт та предмет моніторингу якості виховної роботи.

Об'єкт – рівень особистісного розвитку учнів та учнівського колективу. *Предмет* – організаційно-педагогічні умови ефективного використання засобів організації виховного процесу.

Виходячи з вимоги цілісності виховного процесу у сучасній школі, предмет моніторингу якості виховного процесу у цьому тлумаченні варто розглянути як сукупність чотирьох найважливіших складових [4].

Таблиця 1

Предмет моніторингу якості виховного процесу у сучасній школі

Позиція	Предмет моніторингу (що вивчається)	Механізм моніторингу
1.	Особистість школяра як головний показник ефективності процесу виховання	<ul style="list-style-type: none"> - тестові методики особистісного зростання; - спостереження; - бесіди; - рейтинг; - анкетування; - вивчення продуктів діяльності; - вивчення шкільної документації; - збір незалежних характеристик; - метод педагогічних ситуацій.
2.	Дитячий колектив як середовище розвитку особистості школяра	<ul style="list-style-type: none"> - узагальнення індивідуальних показників на групу; - соціометричні методи; - методики вивчення рівня згуртованості, вихованості, рівня сформованості колективу
3.	Професійна позиція педагога як умова розвитку особистості школяра:	<ul style="list-style-type: none"> - діагностика професійної позиції педагога як вихователя; - методика вивчення професійних орієнтирів педагогічного колективу у галузі виховання
4.	Організаційні умови процесу виховання: <ul style="list-style-type: none"> - матеріально-технічна база; - укомплектованість школи кваліфікованими фахівцями у галузі виховання; - предметно-естетичне середовище; - діяльність дитячих об'єднань, органів учнівського самоврядування; - програмне забезпечення процесу виховання 	<ul style="list-style-type: none"> - експертний аналіз; - якісний та кількісний аналіз (обладнання, апаратури, культурно-масового, туристичного, спортивного знаряддя, бібліотечно-інформаційного, музейного фонду тощо); - якісний аналіз концепцій, програм освітньої установи

Таким чином, *керуюча система* технологічної моделі моніторингу представлена діяльністю класного керівника, заступника директора з виховної роботи, педагога-організатора, батьківського комітету, керівниками гуртків позашкільних установ та ін. *Керована система* представлена в особі учнів, учнівського колективу, колективу батьків.

У педагогічному моніторингу можна виділити, принаймні, три чи чотири стадії / етапи, які можна конкретизувати для моніторингу якості виховної роботи.

I стадія. Вихідно-діагностична. Тут відбувається вивчення вихідного стану рівня особистісного розвитку учнів, колективу учнів та умов виховання у

сім'ї, виходячи з орієнтовної моделі їхнього розвитку.

II стадія. Установочно-перспективна або підготовча. Визначення цілей і завдань виховної роботи з учнями класу, виходячи з результатів вихідної діагностики, Програми виховання молоді в Україні, річних завдань освітньої установи й індивідуальних потреб учнів та учнівського колективу. На цьому етапі створюється модель і план виховної роботи, програма вивчення учнів та колективу.

III стадія. Змістовно-діяльнісна. Реалізація наміченого плану виховної діяльності, спостереження за ходом розвитку учнів, заповнення індивідуальних діагностичних карток, створення зведених карт за підсумками роботи за певний період часу (квартал, півріччя тощо), проведення індивідуальної корекційної роботи й оцінка ефективності окремих виховних заходів.

IV стадія. Оціночно-прогностична. Узагальнення результатів виховної роботи у формі таблиць, графіків, діаграм, гістограм; розгляд питання щодо необхідності корекції виховних дій, ефективного застосування тих чи інших форм виховної роботи, видача відповідних рекомендацій батькам та вчителям-предметникам, визначення перспектив подальшого розвитку учнів та колективу класу, підсумковий звіт класного керівника про результати своєї діяльності, створення аналізу виховної роботи за минулий період.

Результатом моніторингу якості виховної роботи є змістова характеристика рівня розвитку особистості учня та учнівського колективу відповідно до засобів, що застосовуються у виховній діяльності її суб'єктами.

Проведене нами анкетування вчителів – слухачів курсів підвищення кваліфікації на базі Криворізького державного педагогічного університету, показало окремі негативні тенденції у здійсненні ними цього напрямку діяльності. Так, з 150 опитаних класних керівників 13,3 % правильно характеризують сутність моніторингу якості виховної роботи, 33,4 % ототожнюють моніторинг з контролем та діагностикою наявного рівня вихованості учнів, 40 % відносять таку діяльність до компетенції адміністрації школи, решта – 13,3 % взагалі утруднилися у відповіді. Зауважимо, що це середні показники, які сильно коливаються в межах фахової спрямованості вчителів й стажу їхньої роботи.

Ми також запитували вчителів про методи діагностики, застосовувані ними діагностичні методики, засоби здійснення обробки отриманих результатів, накопичення й інтерпретацію результатів досліджень якості виховної роботи. До результатів анкетування ми додали спостереження за ходом виховного процесу, вивчення планів виховної роботи, співбесіди з класними керівниками (таку змогу ми маємо завдяки постійному керівництву педагогічною практикою студентів 2-5 курсів) і отримали певні результати. Більшість класних керівників підходить до оцінки якості, здійснюваної ними виховної роботи, формально: з року у рік застосовуються одні й ті самі діагностичні методики, переважно тестові, які не завжди носять науковий характер й у більшості випадків вивчають когнітивні характеристики; відсутні цілеспрямовані програми вивчення учнів та учнівського колективу, а планування містить тільки бесіди й інструктажі; аналіз виховної діяльності, що є обов'язковою частиною плану виховної роботи, не дозволяє судити про рівень якісних змін як окремих учнів, так і класного колективу, з цього впливає й відсутність обґрунтованих завдань, моделі майбутньої

виховної діяльності з даним класом, змістової характеристики рівня розвитку. Оскільки сьогодні в школі не вимагається ведення особової картки учня класним керівником, то лише у деяких учителів можна побачити узагальнену й оброблену у вигляді схем, діаграм, таблиць, графіків інформацію про динаміку змін у різних аспектах виховної роботи, індивідуальних зрушень.

Зазначені нами основні негативні моменти пояснюються об'єктивними й суб'єктивними причинами. Залишаючи поза увагою тих педагогічних працівників, які випадково потрапили до школи, можна побачити що всі опитані нами вчителі розуміють й усвідомлюють необхідність педагогічного моніторингу. Проте 20 % скаржаться на брак часу; решта – відчуває утруднення в проведенні такої роботи, а саме: як правильно спрогнозувати, продіагностувати, проаналізувати результати виховання, яким чином зберегти, як правильно інтерпретувати й використати отриману інформацію.

На нашу думку, здійснення педагогічного моніторингу варто починати з надання необхідних знань, методичних підходів тим, хто входить у керуючу систему, створювати банк ідей, діагностичних методик, моделей, заохочувати й відзначати досягнення, надавати своєчасну й ситуативну допомогу під час здійснення моніторингу. Це дозволить класним керівникам більш глибоко зрозуміти, усвідомити й оцінити досліджуваний виховний процес і побудувати модель цього процесу у взаємозв'язку і взаємодії всіх його елементів, а у кінцевому підсумку – якісно проводити виховну роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. – 2-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – С. 431-588.
2. Качалова Л.П. Педагогический мониторинг: Процессы интеграции психолого-педагогических знаний будущего учителя // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 6. – С. 31-34.
3. Кондрашова Л.В. Превентивная педагогика. – К.: Вища школа, 2005. – 231 с.
4. Степанов П.В. Диагностика и мониторинг процесса воспитания в школе / П.В. Степанов, Д.В. Григорьев, И.В. Кулешова. – М.: Академия: АПКИ-ПРО, 2003. – 82 с.